

СЕМАНТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СТРУКТУРІ ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ

ГУМОВСЬКА І. М.

Тернопільський національний економічний університет

Статтю присвячено вивченню проблеми функціонування юридичної термінології в економічному дискурсі, а також аналізу семантичного поля юридичної термінології у структурі економічного дискурсу. Зіставлено значення термінів в економічному й юридичному текстах; виявлено, що значна кількість юридичних термінів економічного дискурсу стали невід'ємною частиною економічної підмови у зв'язку з частим вживанням у галузі економічної діяльності та правовим статусом бізнес-операцій.

Ключові слова: транстермінологізація, термінологічна міграція, економічний дискурс, семантична еволюція.

Статья посвящена изучению проблемы функционирования юридической терминологии в экономическом дискурсе, а также анализу семантического поля юридической терминологии в структуре экономического дискурса. Сопоставлены значения терминов в экономическом и юридическом текстах; выявлено, что значительное количество всех юридических терминов экономического дискурса стали неотъемлемой частью экономического подязыка в связи с их использованием в области экономической деятельности и правовым статусом бизнес-операций.

Ключевые слова: транстерминологизация, терминологическая миграция, экономический дискурс, семантическая эволюция.

The article deals with the problem of the functioning the legal terminology in economic discourse and semantics of legal terminology in the structure of economic texts. The comparison of the terms meanings in economic and legal texts is presented. It was determined that the majority of the legal terms in economic discourse became an integral part of the sublanguague of economics in connection with their productive use in the field of economic activity and legal status of business.

Key words: terminological transposition, terminological migration, economic discourse, semantic evolution.

Розвиток науки і техніки передбачає активну дослідницьку діяльність у сфері термінологічної лексики, явищ і процесів номінації та термінологізації. Проблеми становлення і розвитку термінів як групи наукової лексики постійно привертають увагу дослідників (Б. Головін [1], В. Овчаренко [2], Р. Цаголова [4] та ін.). Особливого значення в період активізації міжнародних економічних зв'язків набуває економічна термінологія в поєднанні з термінологією правознавства, зокрема в економічних документах, угодах, працях, які містять певні законодавчі рекомендації, вимоги та положення.

Мета статті – виявити процеси семантичної трансформації юридичних термінів у структурі економічного тексту.

Завдання статті:

- зафіксувати юридичні терміни в економічному дискурсі;
- проаналізувати процеси семантизації юридичних термінів у структурі економічного тексту.

Важливим для дослідження є питання значення слова, зокрема термінологічної одиниці. В науці існує безліч гіпотез щодо витлумачення значення слова. Відомо, що слово як одиниця мови – явище багатоаспектне і має ознаки фізіологічні, акустичні, психологічні, соціальні.

Щоб увійти в семантичну систему мови, і предмет, і поняття повинні бути названими. Якщо значення слова – це зв'язок двох відображень: відображення фізичної сторони слова та відображення предмета, то стають зрозумілими відношення, з якими слово входить у мову: денотативне (слово – предмет), сигніфікативне (слово – поняття), структурне (слово – інше слово). Відповідно до цього, Б. Головін розрізняє три типи значень – об'єктні, суб'єктні та структурні [1, с. 32]. Значення всіх названих типів притаманні словам-термінам.

Значну роль у процесах термінологічної семантизації та десемантизації відіграє контекст. Р. Цаголова, наприклад, аналізує семантизацію багатозначного терміна в текстах з політичної економії, детально розглядаючи питання понятійно-тематичного поля та тематичного контексту відповідно до певної політико-економічної категорії [4, с. 44]. Структуру та семантику науково-технічного терміна аналізує В. Овчаренко. Вчений доводить, що коли власне значення терміна перестає відповідати його термінологічному значенню, формально-семантична структура терміна або ж термін загалом змінюється, і ця відповідність відновлюється за рахунок зміни власного значення знака, що виступає як термін [2, с. 30].

Питання дослідження юридичної та економічної терміносистем розглядалися згаданими дослідниками переважно в межах структурно-семантичного аналізу, насамперед у системі відповідного дискурсу: економічна термінологія – в економічному дискурсі, юридична – в юридичному тощо. Важливим є розгляд семантичних полів, зокрема за рівнем (ступенем) їх термінологічності. Семантичні поля можна розглядати за ступенем термінологічності, за ступенем зберігання значення в певній вузькоспеціальній галузі, а також за прагматикою контексту. В економічному дискурсі юридичний термін може зберігати значення повністю, частково або втрачати його.

Зауважимо, що під впливом інтерференції при входженні в економічну підмову юридичні терміни проходять стадію спеціалізації, змінюючи своє місце в терміносистемі. Вони можуть перетворюватися на омоніми, тобто бути омонімами вихідних термінів. Наприклад, термін *liability* (осудність, відповідальність, зобов'язання) в юридичній терміносистемі є омонімом економічного терміна *liability* (пасив).

Аналізуючи теоретичний матеріал стосовно проблем семантики термінології, ми звернули увагу на процеси транстермінологізації у висвітленні О. Суперанської [3, с. 105]. Суть явища транстермінологізації, на її думку, полягає у тому, що термін однієї галузі може після відповідного перегляду увійти до терміносистеми іншої науки. Як наслідок, утворюються міжгалузеві омоніми. Транспозиції зазнають як окремих термінів, так і деякий термінологічний блок, що включає суміжні з центральним терміном поняття. Проте на основі наших спостережень такий процес не завжди має місце, оскільки трапляються випадки так званого запозичення термінів однієї галузі науки іншою. Розглянемо це питання на базі економічного дискурсу.

В англійському фактологічному матеріалі з економіки ми зафіксували економічні терміни як омоніми юридичних, що з'явилися внаслідок процесу транстермінологізації, а також терміни юридичні. Це переважно стосується тих сфер економічної комунікації та соціогруп, які безпосередньо займаються юридичною практикою на підприємствах, різних бізнес-фірмах, у конторах, що пов'язані з економічною діяльністю. Юристам-економістам часто доводиться мати справу саме з юридичним аспектом оформлення різних угод, контрактів, документів певного підприємства, тобто має місце термінологічна інтерференція економіки та юриспруденції як підмов.

Проаналізувавши економічну літературу різних жанрів та використавши лексикографічні економічні та юридичні словники, ми виявили, що приблизно 73% усієї кількості юридичних термінів економічного дискурсу стали невід'ємною частиною економічної підмови у зв'язі з їх частим вживанням у галузі економічної діяльності та правовим статусом бізнес-операцій. Водночас ці елементи у процесі трансмісії в економічну терміносистему повністю зберігають

ними,
слова
мову:
інше
кні

юридичне значення. Це такі терміни: *acceptance* (акцепт); *breach* (порушення); *bond* (бона, купюра, облигація); *credit* (кредит); *creditor* (кредитор); *employment* (найм); *tax* (податок); *mortgage* (застава, іпотека); *rent* (рента); *share* (акція, пайова участь); *witness* (свідок); *patent* (патент) та інші.

жст.
шої
сту

Порівнюємо семантику термінів у процесі їх функціонування в економічному та юридичному текстах. Передусім розглянемо визначення деяких юридичних термінів у спеціальних словниках: у них термін співвідноситься зі спеціальним поняттям, і ознаки, зафіксовані у визначеннях, є суттєвими. Далі перевіримо, чи наявні ці ознаки при вживанні терміна в економічному тексті.

во-
іна
ра
ни

Терміном, що має пряме відношення до економічних операцій та явищ, є *tax* (податок). У юридичному тексті виявляємо саме таку семантику терміна: "*The Department has taken the position that under international law a sovereign state may not impose a tax upon the personal property of another sovereign state devoted to the public service of that state*" [14, с. 116]. Термін *tax* можна назвати міжгалузевим юридично-економічним; він повністю зберігає юридичне значення в економічному тексті: "*An individual is liable to income tax, capital gains tax and inheritance tax; companies are not subject to inheritance tax and pay corporation tax in place of income tax and capital gains tax*" [15, с. 186]. У наведених контекстах юридичний терміноелемент *tax* має значення "обов'язкова плата, що стягується державою з фізичних та юридичних осіб" [10]. Цікавим є той факт, що сам термін вносить у юридичний контекст елемент економічного дискурсу.

ти
лі
-

Інший термін *fraud* (шахрайство) можна простежити в економічних текстах і, як показав аналіз літератури, він має те ж значення, що і в юриспруденції. Наприклад, в юридичному контексті цей термін може вживатися у такому значенні: "*Fraud is a deliberate misrepresentation or nondisclosure of a material fact made with the intent the other party will rely upon it*" [9, с. 4]. В економічному контексті юридичне значення *fraud* (*a false representation by means of a statement or conduct made knowingly or recklessly in order to gain a material advantage*) збережене: "*Ordinarily, fraud involves making statement known to be untrue or without a reasonable basis for believing it to be true as well as the omission of a material fact necessary to convey the truth*" [7, с. 114].

Юридичне значення "a wrongful act or omission for which damages can be obtained in a civil court by the person wronged, other than a wrong that is only a breach of contract" терміна *tort* (делікт) зберігається в економічному тексті: "*The principal may be liable to third persons for the torts of an agent under either direct liability or respondeat superior. Principals may be liable to third persons injured by the torts of their agents under the doctrine of respondeat superior, which means "let the master answer"*" [11, с. 12]. Для порівняння наведемо приклад з юридичного тексту: "*A tort is a private wrong for which the wronged person may recover monetary damages, many of the facts or omissions which have been defined as crimes may also be torts*" [17, с. 113].

Цікавим є і той факт, що в економічному дискурсі, переважно у монографіях з комерційного права та його застосування в економічній практиці, ми фіксуємо терміни юриспруденції, які, на перший погляд, не стосуються комерції. При цьому простежуємо збереження семантики термінів (терміни *attorney*, *court*, *law*). У юридичному дискурсі *attorney* вживається у значенні "повірений": "*An attorney owes the client a fiduciary duty that is a duty of highest care, trust, loyalty, and good faith in the exercise of the representation of that client*" [16, с. 9]. Економічний дискурс зберігає це значення: "*One way to avoid both errors is to establish an ongoing professional relationship with an attorney in general practice before events force such a hasty choice. Some attorneys or law firms also advertise on television or billboards to secure business*" [5, с. 180].

Терміноелемент юридичної терміносистеми *court* має значення "суд" у юриспруденції: "*Courts do much more than decide who was at fault for an accident, whether an accused person actually stole the goods, or whether a marriage should be dissolved*" [15, с. 13]. В економічних текстах різних жанрів, особливо у монографіях та навчально-методичній літературі, ми зафіксували

цей термін у тому ж значенні, що і в юридичному дискурсі: *"Courts today are generally willing to consider defences based on inequality of bargaining power between the parties, and they may rewrite or refuse to enforce contracts to avoid injustice"* [6, с. 5].

Інший терміоелемент юриспруденції *law* (закон, право) фіксуємо переважно в монографіях та наукових статтях економіко-юридичного характеру. Тут простежуємо певні ідентичні паралелі вживання терміна, збереження ним своєї семантики, що особливо виявляється у термінологічних словосполученнях, наприклад, *tort law, corporation law, contract law, commercial law*. Спостерігаємо прагматичне використання терміна у контекстах з юридичної та економічної літератури. У юридичному дискурсі вживання терміна таке: *"Law is the set of enforced rules under which a society is governed"* [13, с. 5]. В економічному контексті фіксуємо приклади: *"Contract law and commercial law deals with the rights and obligations of people who make contracts. Tort law deals with the rights and obligations of the persons involved in such cases"* [12, с. 1119]; *"Property law governs the ownership and use of property. Corporation law governs the formation and operation of business corporation"* [12, с. 1120].

Отже, терміоеlementи юридичної терміносистеми в економічних текстах мають тенденцію до широкого використання, не змінюючи при цьому значення юридичного терміна.

Нами зафіксовані випадки часткової реалізації юридичного значення терміна в економічному тексті. Так, слово *valid* *"written or done in a proper manner so that court of law would agree with it"* виражає часткове значення в економічному тексті: *"Futak told Pockey at that time that he did not believe that ROA was a valid performance measure for the motor works divisions"* [12, с. 817]. Тут не функціонує друга частина означення юридичного терміна *valid* *"... so that court of law would agree with it"*. Однак, аналізуючи економічну літературу різних жанрів, ми дійшли висновку, що цей термін також зберігає юридичне значення *"чинний"*, *"достатній з правової точки зору"*, *"добре оформлений"* переважно тоді, коли вживається у словосполученнях *valid contract, valid will*: *"A valid contract is one that meets all the legal requirements for a contract. Valid contracts are therefore enforceable in court"* [6, с. 15]. *"A will procured by fraud or undue influence is not accepted as a valid will if the statutory formalities are not all complied with. the will is not valid"* [8, с. 497].

Виявлено також випадки, коли в економічному тексті термін цілком втрачає юридичне значення, набуваючи при цьому загального значення. Відбувається детермінологізація терміна. При цьому він втрачає свою концептуальність, системність, однозначність і набуває прагматичних властивостей. Так, юридичний термін *capacity* визначається як *"ability or power"*. У юридичному тексті він має саме таке значення: *"In order that a man and a woman may become husband and wife, two conditions must be satisfied: first, they must both possess the capacity to contract a marriage, and secondly, they must observe the necessary formalities"* [15, с. 19]. В економічному тексті слово *capacity* набуває значення *"the amount that something can produce"*; *"A cost accountant estimates that next year's normal capacity for the Susan Douglass Company will be 40,000 machine-hours"* [12, с. 257]. За аналогією до терміна *valid* ми виявили випадки, коли юридична семантика терміна *"capacity"* зберігається: *"Lack of testamentary capacity and undue influence are the most common grounds that persons who are the provisions of a will use to challenge it"* [8, с. 497]. У наведених прикладах фіксуємо термін *capacity* у значенні *"дієздатність"*, *"правоздатність"*.

З позиції збереження чи втрати первісної семантики проаналізовано такі юридичні терміни-слова та терміни-словосполучення: *capacity, tort, tax, law, fraud, valid* та ін. Близько 99,6% з них відповідають семантиці у сфері економічних текстів, частково можуть реалізувати значення того чи іншого юридичного терміна близько 0,2% термінів. Має місце і десемантизація згаданих одиниць у структурі економічного тексту (0,2% термінів). Зафіксовані також випадки, коли одночасно в різних економічних контекстах терміоеlementи юридичної терміносистеми можуть повністю зберігати юридичну семантику або частково реалізовувати її, наприклад, *valid, capacity*.

ally
they

іях
елі
их
мо
и.
ch
w
w
у
п

Зазначимо, що юридичні терміни дедалі ширше використовуються в структурі економічних текстів. Високий відсоток відповідності юридичному значенню терміна в економічному дискурсі пояснюється передусім тісним зв'язком економіки з правознавством. Економіка без юриспруденції на сучасному етапі розвитку суспільства не може існувати. Юридичні терміни входять у підмову економіки на рівні різних її жанрів: економічної документації (контрактів, угод), монографічної літератури з економічної тематики (дисертації, монографії, статті, доповіді), науково-популярної літератури з економічної тематики, газетного жанру з питань економічного життя. У всіх цих жанрах економічної літератури простежуємо функціонування юридичної лексики, термінології, термінологічних словосполучень, фіксуємо спільні та індивідуальні риси щодо семантичної реалізації, соціальної та культурологічної орієнтації.

Перспективами дослідження є з'ясування спільних та відмінних рис значень економічних та юридичних термінів, а також особливостей їх функціонування у різних дискурсах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 103 с.
2. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна / Володимир Миколайович Овчаренко. – Харків, 1968. – 72 с.
3. Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.
4. Цаголова Р. С. Системное исследование терминологии политической экономии (лингвистические аспекты проблемы научного термина) : автореф. дис. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Р. С. Цаголова. – М., 1988. – 45 с.
5. Adamson J. Basic Law and the Legal Environment of Business / John Adamson. – Chicago : Irwin, 1995. – 630 p.
6. Bhagwati J. Illegal Transactions in International Trade / Jagdish Bhagwati. – N. Y., 1974. – 208 p.
7. Cook J. Auditing / J. Cook, G. Winkle. – N. Y., 1988. – 632 p.
8. Dworkin T. Essentials of Business Law and the Regulatory Environment / T. Dworkin, A. Barnes, E. Richards. – Chicago, 1995. – 756 p.
9. Greens Weekly Digest. Current Scottish Case Law. – Edinburgh. – 1993. – Issue 1. – 12 p.
10. Jarrow R. Finance Theory / R. Jarrow. – New Jersey, 1988. – 294 p.
11. Oakland J. Total Quality Management / John Oakland. – Oxford, 1995. – 370 p.
12. Rayburn L. G. Principles of Cost Accounting / L. Gayle Rayburn. – Irwin : Inc., 1989. – 1464 p.
13. Rudden B. Basic Community Laws / Bernard Rudden. – Oxford, 1985. – 301 p.
14. Schlesinger R. Comparative Law / Rudolf Schlesinger. – N. Y. : The Foundation Press, Inc., 1970. – 855 p.
15. Scots Law Times. – Edinburgh. – 1993. – Issue 2. – 78 p.
16. Scots Law Times. – Edinburgh. – 1993. – Issue 4. – 158 p.
17. Wallace R. International Law / Rebecca Wallace. – London, 1992. – 311 p.

Дата надходження до редакції
11.10.2010